

Макроекономічні ефекти міжнародної регіональної економічної інтеграції: світова практика та виклики для України

АНОТАЦІЯ. У статті досліджено чинники та макроекономічні особливості формування та функціонування міжнародних регіональних економічних об'єднань різних форм. Представлено ієрархічну типологізацію сучасних міжнародних регіональних економічних інтеграційних угруповань. Проведено аналіз внеску найбільших світових інтеграційних угруповань у виробництво світового ВВП. Охарактеризовано основні макроекономічні результати участі країн в інтеграційних об'єднань різних форм на етапах до та після їх створення, визначено позитивні ефекти, які отримують країни в результаті запровадження певних спільних умов економічної діяльності. Визначено потенційні для України ризики євроінтеграції та перспективні позитивні ефекти інтеграції у світове господарство. Обґрунтовано концептуальні засади державної політики блокування потенційних ризиків міжнародної регіональної економічної інтеграції для України.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Міжнародна регіональна економічна інтеграція, світові інтеграційні блоки, економічний та валютний союз, зона вільної торгівлі, митний союз, макроекономічні результати інтеграції, інтеграційні процеси України, ризики євроінтеграції.

Вступ

Ефективне державне управління процесами економічної інтеграції України у світове господарство потребує ґрунтовного вивчення сучасних глобалізаційних тенденцій, домінантних форм регіональних угруповань, а також наслідків їх формування та функціонування. Розбудова спільних векторів господарської та управлінської діяльності обумовлює для країн-партнерів не лише суттєві зміни масштабів і структури їх зовнішньо-економічних операцій, але і суттєву трансформацію макроекономічного середовища функціонування суб'єктів ринку.

Результати міжнародного обміну товарами, послугами, робочою силою і капіталом формують нові параметри внутрішньої макроекономічної рівноваги країни, сприяючи підви-

¹ **Федірко Наталія Вікторівна** – кандидат економічних наук, доцент кафедри макроекономіки та державного управління ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». Сфера наукових інтересів: дослідження проблем макроекономічної політики, соціального розвитку, міжнародні аспекти державного регулювання соціальних процесів, питання оцінювання ефективності макроекономічної політики. Електронна адреса: natalify@yahoo.com

Константинова Анастасія Анатоліївна – студентка магістерської програми «Державне управління економікою» ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». Сфера наукових інтересів: державна кадрова політика, зайнятість населення, економічне зростання, зовнішньоекономічна діяльність, світові інтеграційні блоки, регіональна економічна інтеграція. Електронна адреса: akonstantinova1993@mail.ru

щенню темпів її економічного розвитку за рахунок залучення нових джерел і чинників. Водночас, активне розширення світового економічного співробітництва та поглиблення інтеграційних процесів обумовлює перенесення ризиків економічного устрою і кризових циклічних проявів кожної з країн-учасниць угруповання на інших міжнародних партнерів. Такі ризики можуть охоплювати як внутрішні політичні, соціально-культурні, господарські загрози, пов'язані з результатами функціонування національних економічних суб'єктів, так і непередбачувані шоки, що виникають унаслідок надзвичайних обставин. Їх вплив стає руйнівним для макроекономічної стабільності і може набувати глобального масштабу, перетікаючи на пов'язані та інтегровані одна з одною національні економічні системи різних країн світу.

Участь України як макроекономічного суб'єкта у процесах інтеграції у світове господарство з метою максимальної реалізації позитивних наслідків об'єднаного господарювання на сьогодні є стратегічно визначеним, безповоротним і не має вагомих контраргументів. Пройшовши складний період трансформації економічної системи на ринкові засади, Україні на сьогодні вкрай необхідно використовувати позитивні наслідки поглиблення міжнародної співпраці, що дозволить максимально повно використовувати наявні конкурентні переваги та формувати нові прогресивніші їх види. Таке прагнення України дозволить ефективно використати потенціал внутрішньої та зовнішньої економічної спеціалізації для забезпечення інтенсивного зростання пріоритетних галузей і видів діяльності й досягнення на цій основі стійкого соціально-економічного розвитку.

З огляду на активізацію інтеграційних процесів у останні кілька десятиліть зазначеній проблематиці приділялась значна увага як серед закордонних, так і серед вітчизняних учених. Зокрема, значний внесок у дослідження ефектів глобалізації та міжнародної інтеграції внесли А. Венаблес², Е. Герштейн³, М. Гроссо⁴, К. Дойч⁵, Джон Д. Деніелс⁶, Д. Діон⁷, І. Клименко⁸,

² Venables A.J. Winners and Losers from Regional Integration // The Economic Journal. 2003. Vol. 113. October; Venables A.J. Regional Integration Agreements: A force for convergence or divergence? // World Bank and LSE Prepared for the Annual Bank conference on Development Economics in Paris, June, 1999.

³ Герштейн Е. Ф. Дифференциация и интеграция в промышленности: теория и практика развития: Дис. на соис. уч. степ. д-ра. экон. наук.: 08.00.05. / Ефим Феликсович Герштейн. – Минск, 1993. – 353 с.

⁴ Grosso M.G. Regional Integration: Observed Trade and Other Economic Effects // OECD Working Party of the Trade Committee. 2001. TD/TC/WP(2001) 19.

⁵ Дойч К. Национальная интеграция: обзор некоторых концепций и исследовательских подходов / Этнос и политика. Хрестоматия. Автор-сост. А.А. Прусаускас. – М., 2000.

Г. Марголит⁹, А. Либман¹⁰, В. Лошенко¹¹, Д. Лук'яненко¹², С. Макуха¹³, А. Моравчик¹⁴, Н. Овчаренко¹⁵, Дж. Пиндер¹⁶, А. Поручник¹⁷, С. Радзівська¹⁸, І. Солоага¹⁹, Я. Тінберген²⁰, В. Ус²¹, Д. Ушкалова²², В. Чужиков²³, М. Шифф²⁴ та інші. Результатами їх досліджень стали визначені наслідки економічної інтеграції для результатів зовнішньої торгівлі країн, вплив запровадження спільних митних тарифів на внутрішні умови конкурентного середовища та зовнішню конкурентну позицію країни. Водночас, з огляду на поточну та вже тривалу кризову економічну ситуацію в Україні як у секторі державних фінансів, так і на товарному та грошовому ринках, яка посилює внутрішні бар'єри її інтеграційних процесів, необхідним є

⁶ Дэннелс, Джон Д. Международный бизнес: внешняя среда и деловые операции: пер. с англ. / Д. Д. Дэннелс, Л. Х. Радеба ; общ.ред. и вступ. ст. Л. Евенко ; Академия народного хозяйства, Высшая школа международного бизнеса. – М. : Дело Лтд, 1994. – 746 с.

⁷ Dion D-P. Regional integration and economic development: An empirical approach // GESY Discussion Paper. 2004. No. 21. March. P. 22.

⁸ Клименко І. В., Ус І. В. Ризики європейського інтеграційного проекту: виклики та можливості для України / І. В. Клименко, І. В. Ус. – К. : НІСД, 2012. – 88 с.

⁹ Марголит Г.Р. Механизм экономической интеграции основного звена народного хозяйства: Дис. на соис. уч. степ. д.э.н.: 08.00.05. / Марголит Г.Р.; Московский институт управления. – М., 1990. – 364 с.

¹⁰ Либман А.М., Зевин Л.З. Интегрирующееся региональное пространство: дополнительные возможности экономического роста // Евразийская экономическая интеграция. – 2009. – №2; Либман А.М. Негативная интеграция и конкуренция юрисдикций // Экономическая наука современной России. – 2005. – №2.

¹¹ Глобалізація та регіоналізація: виклики для економіки України: Монографія / Білик Р.С., Гаврилюк О.В., Євдокименко В.К., Лошенко В.С., Ляхович М.В., Марченко Т.В., Михайлина Д.Г., Никифорак Я.Д., Пасічна О.Ю. / За ред. В.С., Лошенюка. – Чернівці: Рута, 2010. – 516 с.

¹² Лук'яненко Д.Г. Глобальна економічна інтеграція: Монографія. – К.: ТОВ «Національний підручник», 2008. – 220 с.

¹³ Макуха С.М. Україна в міжнародних економічних відносинах в умовах економічної глобалізації. – Харків: Легас, 2003. – 350 с.

¹⁴ Moravcsik A. Liberalism and International Relations Theory. Harvard University Center for International Affairs. 1992. Paper N 92-6.

¹⁵ Овчаренко. Н.Е. Модели современных интеграционных процессов. – М.: Проспект, 2003. – 451 с.

¹⁶ Pinder J. Positive integration and negative integration // European integration / edited by F. Roy Willis Поручник А.М. Національні інтереси України: економічна самодостатність у глобальному вимірі: Монографія. – К.: КНЕУ, 2008. – 352 с.

¹⁸ Радзівська С. О. Конкурентоспроможність та інтеграційні перспективи України / С.О. Радзівська. – К. : Знання України, 2012. – 344 с.

¹⁹ Soloaga I., Winters L.A. Regionalism in the Nineties: What Effect on Trade? // North American Journal of Economics and Finance. – 2001. – Vol. 12. – No. 1.

²⁰ Тінберген Ян. Пересмотр международного порядка / Пер. с англ. – М., 1980.

²¹ Ус В.І. Щодо особливостей зовнішньоекономічної політики України в умовах створення нових інтеграційних мега-блоків. Аналітична записка [Електронний ресурс] / В.І. Ус // НІСД. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1553/>.

²² Ушкалова Д.И., Головин М.Ю. Теоретические подходы к исследованию международной экономической интеграции. — М.: Институт экономики РАН, 2011. — 44 с.

²³ Чужиков В.І. Міжнародна регіональна економічна інтеграція // Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку: Монографія: У 2 т. — Т. 2 / Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник, Л.Л. Антонюк та ін.; За заг. ред. Д.Г. Лук'яненка, А.М. Поручника. — К.: КНЕУ, 2006. — С. 40–79.

²⁴ Шифф М., Уинтерс Л.А. Региональная интеграция и развитие. – М.: Весь Мир, 2005. – 376 с.

проведення дослідження щодо можливих потенційних викликів, переваг і загроз для вітчизняного макроекономічного середовища.

Метою статті є обґрунтування макроекономічних ефектів формування та функціонування різних форм інтеграційних угруповань країн світу та можливих заходів державної політики протидії потенційним ризиками економічної інтеграції України.

Ієрархічна типологізація сучасних міжнародних регіональних економічних інтеграційних угруповань

Сучасний стан економічних відносин вимагає від окремих національних економічних систем принципово нових підходів до функціонування національної економіки. Однією з таких вимог виступає участь або створення інтеграційних об'єднань у рамках окремих регіонів чи загальносвітових масштабах. Об'єктивною основою такої вимоги виступає ряд економічних факторів, основними з яких є:

- поглиблення міжнародного поділу праці та спеціалізації національних економічних систем в умовах високого рівня конкуренції;

- необхідність отримання новітніх технологій і результатів загальносвітової науково-технічної революції;

- суттєвий вплив на розвиток національного господарства транснаціональних корпорацій, які розміщують капітал у країнах з високим ступенем лібералізації національної економіки та участі у міжнародній економічній діяльності.

- необхідність реалізації конкретних економічних, соціальних, геополітичних, військових і культурно-історичних цілей тощо.

Розвиток стійких економічних зв'язків на основі взаємного доповнення зазначених факторів сприяє переходу процесу інтернаціоналізації господарського життя на такий рівень, на якому утворюється глобальна мережа взаємозв'язків у цілісному світовому господарстві з активною участю в ньому основної маси розвинених країн і країн, що розвиваються шляхом участі в інтеграційних блоках. Така тенденція набирає обертів з кількох причин. Розвинені країни, через міжнародний розподіл праці, поглиблення виробничої спеціалізації та розбудову економіки на взаємодоповнюючій основі досягають суттєвих економічних зрушень. Перш за все, необхідно відзначити наукоємну сферу, яка завдяки виробничій кооперації прискорює темпи економічного зростання і знижує собівартість виробниц-

тва. У свою чергу, стійкий економічний розвиток та економічне зростання сприяють зниженню загального рівня інфляції та зростанню зайнятості населення. Такі позитивні ефекти породжують психологічний ефект «доміно», коли менш розвинені країни одна за одною вступають до інтеграційних об'єднань, оскільки залишатися поза інтеграційних рухів стає економічно не вигідно.

Відмова від участі у такій мережі для окремої національної економічної системи означає функціонування в умовах жорсткої обмеженості ресурсної бази, що значно знижує загальний рівень конкурентоспроможності економіки у цілому. При цьому, різноманітність соціально-економічних, географічних, геополітичних, історичних і соціокультурних умов породжує розмаїтість форм міжнародної інтеграції, кожна з яких по своїй суті є унікальною і реалізує конкретні економічні, соціальні, геополітичні та культурно-історичні цілі.

Протягом ХХІ ст. відбулась активізація інтеграційних процесів на регіональному рівні. Така тенденція пояснюється територіальною близькістю та наявністю тісних сусідських контактів у бізнес-колах і призводить до утворення навколо тієї чи іншої країни або групи найбільш розвинених країн інтеграційних зон – великих економічних мега-блоків. Зростаючий взаємозв'язок, а іноді і взаємозалежність виробників окремих країн на основі як поділу праці та обміну її результатами, так і організації спільного виробництва через кооперування, комбінування та взаємодоповнюваність виробничо-технологічних процесів призводить до утворення системно пов'язаних об'єднань національних економічних систем по всьому світу.

Сучасні світові інтеграційні об'єднання, основні характеристики яких наведені в табл. 1, досить різняться як ступенем інтеграції, так і ключовими аспектами, що закладені в основу їх створення. Масове поширення інтеграційних об'єднань набуває різних конфігурацій – від формальних, у рамках яких існують численні двосторонні угоди (Асоціація регіонального співробітництва Південної Азії), до мега-блоків, які передбачають співпрацю у всіх галузях і сферах функціонування людини (ЄС). Більшість з таких блоків представляють звичайну торговельну інтеграцію, основною метою якої виступає лібералізація економічних відносин у певних рамках. Такі об'єднання, як правило, засновані на одній з основних форм інтеграції, а інші, глибші форми інтеграції, включають у себе не лише лібералізацію економічних відносин і передбачають можливість енергетичної інтеграції, створення політичного пакту, пактів спільної оборони, ядерного роззброєння тощо.

Таблиця 1

**ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ МІЖНАРОДНИХ РЕГІОНАЛЬНИХ
ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ УГРУПУВАНЬ СВІТУ**

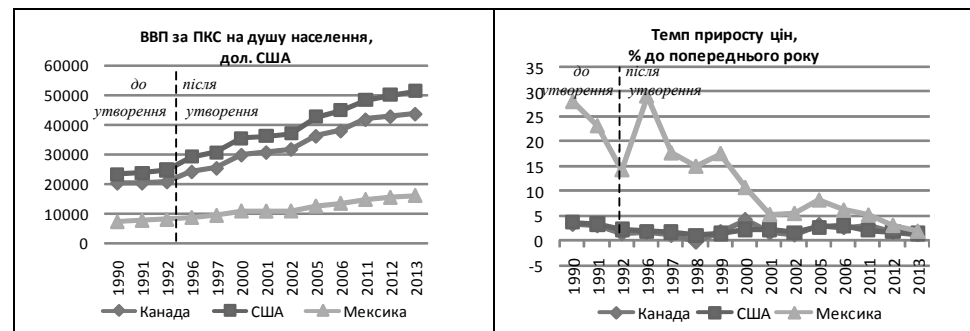
	Зона вільної торгівлі	Економічний і валютний союз			Вільне переміщення		Політичний пакт	Пакт оборони
		Митний союз	Спільний ринок	Валютний союз	Безвизовий режим	Усунення кордонів		
Європейський Союз	діє	діє	діє	діє	діє	діє	діє	діє
Європейська асоціація Вільної Торгівлі	діє	діє	діє	діє	діє	діє	діє	діє
НАФТА	діє							
Карибське співтовариство	діє	діє	діє	діє	діє	план.	план.	
Економічне співтовариство західноафриканських держав	діє	діє	план.	діє	діє	план.	план.	діє
Центральноафрик.-валютно-економічне співтов.	діє	діє	план.	діє	діє	план.	план.	діє
Східноафриканське співтовариство	діє	діє	план.	діє	план.	план.	план.	
Співтовариство розвитку Півдня Африки	діє	діє	план.	діє	план.	план.		
Спільний ринок Східної та Південної Африки	діє	план. до 2015	план. до 2018	план. до 2015	план. до 2018			
Африканський Союз	план. до 2019	план. до 2019	план. до 2023 до 2028	план. до 2019	план. до 2028		план. до 2028	
Союз південно-американських країн південного конусу	діє	діє	план. до 2015	план. до 2015	діє	діє	план. до 2015	
Андське співтовариство	діє	діє	план.	план.	діє	діє		
Союз південноамериканських націй	план. до 2015	план. до 2019	план. до 2019	план. до 2019	план. до 2019	діє	план.	діє
Митний Союз «Росія-Білорусія- Казахстан»	діє	діє	діє	діє	діє			
МЕРКОСУР	діє	діє	діє	діє	діє			
Євразійське економічне співтовариство	діє	діє	діє	діє	діє	діє		діє
Ліга арабських держав	діє	діє	план.	план.	план.	діє		
Рада співробітництва арабських держав Перської затоки	діє	діє	план.	план.	план.	діє	план.	
Ліга арабських держав	діє	план.	план.	план.	план.	діє	план.	
Асоціація держав Південно-Східної Азії	діє	план.	план.	план.	план.	діє	план.	план.
Центральноамериканський спільний ринок	діє	план.	план.	план.	план.	діє	план.	
Центральноевропейська зона вільної торгівлі	діє	план.				діє	план.	
Північноамериканська зона вільної торгівлі	діє							
Форум Тихоокеанських островів	план до 2021							діє

Джерело: розроблено автором на основі даних Світової організації торгівлі та UNCTAD; World Trade Report 2006–2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wto.org/english/res_e/reser_e/wtr_e.htm; World Investment Report 2006–2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unctad.org/en/pages/DIAE/World%20Investment%20Report/WIR-Series.aspx>; World investment prospects survey 2013–2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/webdiaeia2013d9_en.pdf

Оцінка макроекономічних ефектів міжнародної регіональної економічної інтеграції

Однією із найпоширеніших форм міжнародних регіональних економічних інтеграційних об'єднань є зона вільної торгівлі, яка передбачає не лише двостороннє спрощення міжнародної торгівлі шляхом зниження внутрішніх тарифів, але і повну ліквідацію митних бар'єрів у взаємній торгівлі. Лібералізація торговельно-економічних відносин і посилення спеціалізації країн у межах зон вільної торгівлі призвели до постійного наростання масштабів світових товарообмінних операцій між ними. У 2013 році п'ять найбільших зон вільної торгівлі, які стали центрами світової торгівлі, забезпечували понад 90 % світового імпорту та у зв'язку з участю деяких країн одночасно у декількох зонах вільної торгівлі – понад 100 % світового експорту²⁵.

Одним з найпотужніших торговельних блоків світу стала Північноамериканська зона вільної торгівлі (НАФТА). Це об'єднання сформувалось навколо одного зі світових лідерів економічного розвитку – США, на долю яких припадає понад 10 % світового ВВП. Поряд із США НАФТА об'єднала високорозвинену економіку Канади, а також економіку Мексики, що ледве досягла рівня нових індустріальних країн. Передбачалось, що утворення зазначеної зони вільної торгівлі та подальша лібералізація економічних відносин створять новий економічний імпульс усім членам НАФТА та сформуєть умови для якісно нового рівня розвитку економічних відносин. Створена у 1994 році у рамках розвитку регіональної співпраці, НАФТА пройшла досить цікавий шлях розвитку, макроекономічні результати якого представлено на рис. 1.

²⁵ Визначено за даними: World Trade Report 2006–2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wto.org/english/res_e/reser_e/wtr_e.htm; WTO International Trade Statistics [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its_e.htm

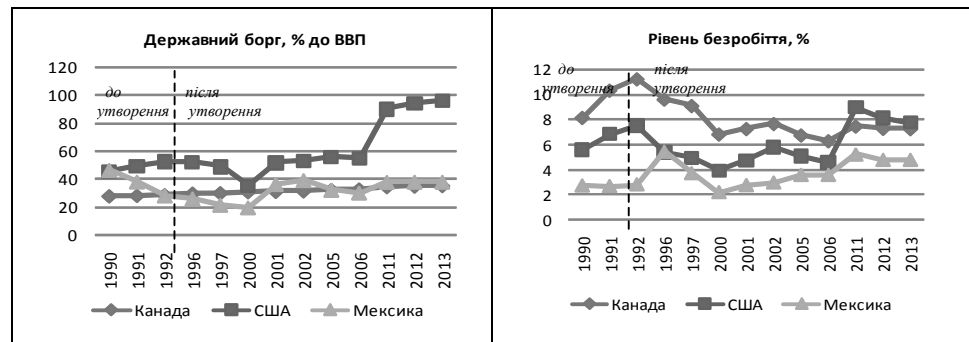

Рис. 1. Основні макроекономічні показники розвитку країн – членів НАФТА

Джерело: складено на основі статистичних баз даних Світового банку та ООН²⁶.

Динаміка узагальнюючого макроекономічного показника ВВП, обчисленого за паритетом купівельної спроможності в розрахунку на душу населення, вказує, що в усіх країнах НАФТА відбувалось підвищення економічного розвитку та зростання рівня суспільного добробуту. Протягом 20-тирічного періоду завдяки лібералізації, поглибленні спеціалізації країн НАФТА та суттєвому розширенню їх торговельно-економічних відносин, Канада збільшила власні обсяги ВВП на душу населення у 2,69 разу, США – у 1,86 разу, а Мексика – у 1,7 разу. Високорозвинені економіки США та Канади отримали значно більший позитивний макроекономічний ефект від утворення об'єднання, ніж Мексика, при цьому проявився він одразу після укладання угоди через подвоєння темпів приросту реального ВВП із 2,6 % у 1993 році до 4,5 % у 1994 році²⁷. Водночас, у Мексиці позитивна динаміка ВВП виявилась значно слабшою і намітилась лише з 1996 року, що пояснюється необхідністю для слабшої країни здійснити перепрофілювання та переорієнтування власного національного виробництва на потреби інших учасників зони вільної торгівлі.

Свідченням позитивного впливу утворення зони вільної торгівлі НАФТА виступає стабільність рівня цін на товари, що входять до споживчого кошика. Протягом 1994–2013 років інфляційна динаміка США та Канади була помірною і не переви-

²⁶ United Nations Commodity Trade Statistics Database, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://comtrade.un.org/db/dqQuickQuery.aspx>; World Development Indicators. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator/all>

²⁷ Визначено на основі статистичної бази даних Світового банку: WTO International Trade Statistics [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its_e.htm

щувала 5 % річних (рис. 1). Виключення склала Мексика, рівень інфляції якої почав зростати з 1994 року внаслідок фінансово-економічної кризи, спричиненої критично високим рівнем зовнішніх запозичень. Наслідки кризи вдалось нівелювати лише наприкінці 1999 року за рахунок зменшення валютних резервів і понад 50 млрд дол. США фінансової допомоги, з яких 20 млрд дол. було надано США. Варто зазначити, що однією з основних причин надання безпрецедентної суми з боку США стала участь Мексики у НАФТА. З іншого боку, значна кількість провідних світових фахівців схиляється до думки, що криза у Мексиці 1994 року відбулась через надто високий рівень лібералізації національної економіки. Незважаючи на низьку конкурентоспособність національного виробника, Мексика від 1986 року обрала курс на повномасштабну лібералізацію, що призвело до різкого збільшення імпорту. Така тенденція і відсутність належної промислової політики обумовили витіснення національного виробника з внутрішнього ринку. Виник торговий і платіжний дефіцит, який покривався за рахунок зовнішнього фінансування. Іноземні кредити збільшили зовнішній борг до критичного рівня і витрати на його обслуговування стали непосильним тягарем для Мексики. Як наслідок, уряд вимушений був скорочувати соціальні витрати та заморожувати заробітну плату, що призвело до зниження загального рівня життя населення. Скорочення споживчого попиту негативно вплинуло на обсяги виробництва в країні, натомість економіка втратила здатність до самофінансування, що спричинило появу «ефекту доміно».

Макроекономічний ефект від процесів міжнародної регіональної інтеграції для системи державних фінансів країн-учасниць об'єднань відображає величина державного боргу. Протягом всього періоду функціонування зони вільної торгівлі НАФТА її країни продемонстрували стійку тенденцію до нарощення частки державного боргу у ВВП (рис. 1). Зокрема, найбільшою мірою її величина зросла у США із 52,8 % у 1992 році до 96,1 % у 2013 році. У Канаді за цей період вона збільшилась із 28,3 % до 35,2 %, а в Мексиці – із 28,1 % до 37,9%²⁸. Причинами такого погіршення загального стану державних фінансів цих країн є прояв світової фінансово-економічної кризи, яка значною мірою вразила економіку США.

Утворення зони вільної торгівлі між США, Канадою та Мексикою мало позитивний вплив на регіональний ринок праці, стимулюючи створення нових робочих місць. Утім, рівень без-

²⁸ Визначено на основі статистичної бази даних Світового банку: World Development Indicators. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator/all>

робіття у цих країнах мав циклічну динаміку, демонструючи економічне відновлення після чергових фінансових криз, зокрема 2000 та 2008 років. У цілому, за двадцятирічний період функціонування НАФТА рівень безробіття США скоротився із 7,5 % у 1992 році до 4,6 % у 2006 році та надалі зріс до 7,7 % у 2013 році, у Канаді за ці роки скоротився із 11,2 % до 7,3 %, а в Мексиці – зріс із 2,8 % до 4,8 %. Більше того, впродовж усього аналізованого періоду, рівень безробіття в цих країнах не підвищувався більше ніж на 2 % від його рівня до утворення зони вільної торгівлі та тримався у межах панельного безробіття, яке неможливо усунути навіть за найкращої кон'юнктури. Значна кількість робочих місць, які були створені задля ефективного співробітництва Мексики, Канади та США у рамках НАФТА сформувала вагомий макроекономічний внесок у розвиток цих країн.

Принципово нових рис набуває інша форма міжнародної регіональної інтеграції – митні союзи. Як і зони вільної торгівлі, вони передбачають усунення торговельних бар'єрів, водночас є глибшою формою співробітництва, адже формують спільну торговельну політику стосовно третіх країн. Таким чином, набуваючи членства у митному союзі, країна не лише знімає торговельні бар'єри, але одночасно дає згоду на встановлення єдиного зовнішнього тарифу, яким обкладається імпорт з третіх країн. Прибутки від зазначеного інструменту розподіляються на квотній основі.

У 2014 році три найпотужніші представники регіональних митних союзів світу, якими стали Східноафриканське співтовариство (ЕСАС), Рада співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАД), а також Південноафриканський митний союз (САКУ), забезпечили понад 2,8 % світового обсягу ВВП²⁹. З точки зору оцінки потенційних інтеграційних ефектів України особливої уваги заслуговує дослідження макроекономічних результатів функціонування Митного союзу Росії, Казахстану та Білорусі, який був створений у 2010 році у рамках регіонального співробітництва країн СНД та охопив понад 2,4 % світового населення. Як зазначав перший заступник голови уряду Росії І. Шувалов³⁰, Митний союз розглядався як «проміжний етап на шляху створення єдиного економічного простору від Атлантики до Тихого океану... Відтак планується укладення угод про вільну торгівлю з країнами ЄС та Азійсь-

²⁹ Визначено на основі статистичних баз даних Світового банку: World Development Indicators. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator/all>

³⁰ Шувалов: Таможенный союз – лишь промежуточный этап трансконтинентальной интеграции [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.regnum.ru/news/1380296.html#ixzz1GgYtvc2P>

ко-Тихоокеанського регіону». Водночас, формування Митного союзу створює суттєві конкурентні переваги у доступі до ринків збуту та ресурсів для країн колишнього СРСР, порівняно з іншими регіональними гравцями, – передусім ЄС, Китаєм і Туреччиною. За роки функціонування Митного союзу обсяг ВВП зріс у всіх його країнах, при цьому проведення спільної політики дозволило частково згладити негативні прояви фінансово-економічної кризи 2008–2009 років. Зокрема, протягом 2010–2013 років ВВП на душу населення в усіх країнах Митного союзу зріс майже на 20 %, а в середньому його приріст складав 2 тис. дол. за рік (рис. 2).

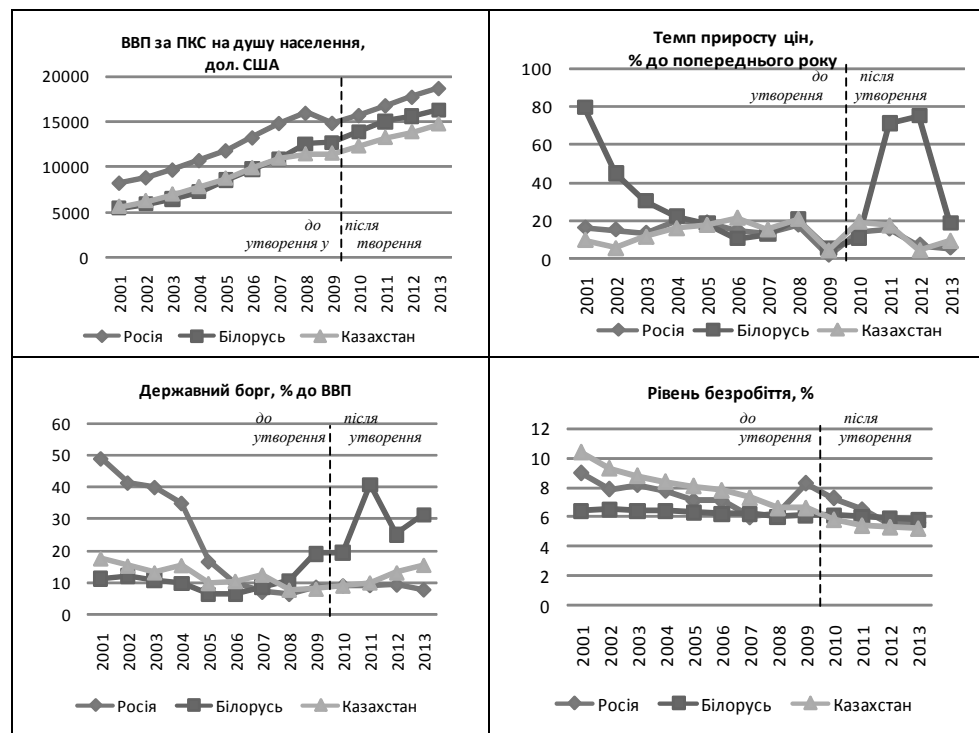

Рис. 2. Основні макроекономічні показники розвитку країн-членів Митного союзу «Росія-Білорусь-Казахстан»

Джерело: складено на основі статистичних баз даних СОТ, Світового банку та ООН³¹.

³¹ United Nations Commodity Trade Statistics Database, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://comtrade.un.org/db/dqQuickQuery.aspx>; WTO International Trade Statistics [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its_e.htm; World Development Indicators. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator/all>

Обсяг державного боргу Казахстану та Білорусії після утворення союзу дещо збільшився і, незважаючи на суттєве збільшення ВВП на душу населення, його частка ВВП коливалась на середньому рівні (рис. 2). Протилежні тенденції зміни державного боргу продемонструвала Білорусь, де його частка у ВВП зросла у 1,5 разу протягом 2010–2013 років. Основними причинами такої динаміки переважно пов'язані з її внутрішньою економічною кризою в країні, що розпочалась з середини 2010 року та обумовлена багаторічним негативним сальдо торгового балансу та широким використанням в економіці елементів адміністративно-командного управління. Дію таких кризових проявів суттєво посилили негативні ринкові очікування, наслідками яких стали ажіотажний попит на іноземну валюту та економічно необґрунтоване підвищення заробітної плати перед президентськими виборами 2010 року.

Аналіз цінової динаміки після створення Митного союзу також показує її певне покращення в Росії та Казахстані та короткострокове погіршення в Білорусії. Нестабільна цінова ситуація та нестійкий інфляційний тренд, які мали місце в цих країнах до утворення союзу, змінилися, а інфляційні процеси набули іншого характеру (рис. 2). Так, рівень інфляції у Казахстані та Росії почав знижуватись, що аналогічно спостерігалось також і в країнах НАФТА після її утворення. Натомість Білорусь продемонструвала стрімке зростання цін протягом 2011–2012 років (у 4 рази), викликане внутрішньою кризою у країні, та відносно швидке її приборкання вже у 2013 році.

Позитивні зрушення економічного розвитку країн Митного Союзу демонструє також динаміка рівня безробіття. Протягом років його функціонування в усіх трьох країнах виявилась тенденція зниження рівня безробіття, що безпосередньо пов'язано зі збільшенням обсягів виробництва. У 2013 році кожна з країн Митного союзу досягла найнижчої позначки рівня безробіття за останнє десятиліття. Зокрема, в Росії його величина склала 5,6 %, у Казахстані – 5,2 %, а в Білорусії – 5,8%³².

Найінтегрованішою групою міжнародних регіональних об'єднань є спільні ринки та економічні союзи. Як і інші форми інтеграційних угруповань, спільний ринок передбачає усунення торговельних бар'єрів і наявність спільної зовнішньоторгівельної політики щодо третіх країн. Відмінною особливіс-

³² Визначено на основі статистичної бази даних Світового банку: World Development Indicators. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator/all>

тю цієї форми інтеграції є відсутність обмежень на рух основних факторів виробництва, що суттєво розширює співпрацю у таких напрямках державної політики як грошова, податкова, зайнятості тощо. Зазначена особливість зумовлює диференціацію макроекономічних ефектів для країн-учасниць з огляду на їх економічну розвиненість, що є суттєвою перешкодою поширення регіональних спільних ринків. Зокрема, приєднання до спільного ринку менш розвинених країн може перетворити їх на ринки збуту для більш розвинених країн. Утворення економічних союзів також передбачає вільне переміщення товарів, послуг і факторів виробництва на їх території, втім, на відміну від спільних ринків, вони дозволяють гармонізувати також фіскальну та монетарну політики країн-учасниць. Фактично, приєднання країни до економічного союзу означає делегування частини її державних важелів управління спеціальним наднаціональним органам.

Наймасштабнішими міжнародними угрупованнями у формі спільних ринків, які функціонували на світовій арені у 2014 році, були Загальний ринок Південного конуса (МЕРКОСУР), Андське співтовариство (АС), а також Карибське співтовариство (КАРІКОМ), які в сукупності виробляли майже 6 % сукупного ВВП. Значним у міжнародних порівняннях є обсяг ВВП на душу населення КАРІКОМУ (9,3 тис. дол. США), що майже досягає середньосвітового рівня, а найбільшим — у МЕРКОСУР — 10,86 тис. дол. США на одну особу. Останнє об'єднання також має найбільші частки експорту та імпорту, які становлять, відповідно, 3,4 % і 2,3 % від загальносвітового обсягу³³. Тому подальший аналіз макроекономічних ефектів формування та функціонування спільних ринків здійснимо на прикладі угруповання МЕРКОСУР.

У 1985 році Аргентина і Бразилія підписали Програму економічної інтеграції та співробітництва Аргентина-Бразилія (або РІСЕ), а як повноцінне об'єднання МЕРКОСУР почав існувати у 1991 році після укладання між Аргентиною, Бразилією, Парагваєм та Уругваєм Асунсьонського договору, який визначив механізми співпраці та структуру митного союзу та спільного ринку цих країн.

На сьогодні МЕРКОСУР є потужним об'єднанням, оскільки зосереджує в собі 55,3 % населення країн Латинської Америки та Карибського басейну (більше 300 млн чол.), 40 % прямих

³³ Визначено на основі статистичних баз даних Світової організації торгівлі та Світового банку: WTO International Trade Statistics [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its_e.htm; World Development Indicators. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator/all>

іноземних інвестицій, 33 % обсягу зовнішньої торгівлі країн регіону. Сукупний обсяг ВВП учасників об'єднання досягає 3,3 трлн дол.³⁴ За розмірами та економічним потенціалом МЕРКОСУР є другим митним союзом після ЄС і третьою після ЄС і НАФТА зоною вільної торгівлі. Успішний розвиток об'єднання сприяв позитивним макроекономічним ефектам кожної із країн-учасниць.

Досвід функціонування МЕРКОСУР засвідчує значний позитивний макроекономічний ефект для його країн, що виявляється у суттєвому підвищенні рівня їх економічного розвитку протягом останнього десятиріччя (рис. 3). Особливо успішними та найрозвиненішими учасниками даного об'єднання стали Аргентина та Уругвай, які протягом 1991–2013 років збільшили обсяги ВВП на душу населення більш ніж у 3 рази відповідно до 18,7 і 16,7 тис. дол. США. Дещо нижчих результатів досягли Бразилія та Болівія, обсяг ВВП на душу населення в яких за цей період збільшився у 2,3 рази (до 13,6 і 12,3 тис. дол. США відповідно). А найменш розвиненими серед членів МЕРКОСУР стали Парагвай і Венесуела, де в розрахунку на одного мешканця у 2013 році виробляли ВВП в обсязі 6,7 і 5,3 тис. дол. США (в 1,9 рази більше порівняно з 1991 роком)³⁵.

Про позитивні макроекономічні зрушення у країнах МЕРКОСУР протягом останнього десятиріччя також свідчить динаміка рівня інфляції (рис. 3). До 2001 року для всіх країн-учасниць характерною була стійка тенденція до стрибкоподібного зростання та зниження рівня інфляції, що пов'язано з внутрішніми економічними трансформаціями та кризовими явищами. Особливо яскраво зазначені процеси відбувалися у Бразилії та Аргентині, де протягом 1990–1994 років приріст цін становив понад 2000 %, а також Венесуелі, де у 1996 році інфляція склала понад 100 %³⁶. Варто відзначити, що остання так і не змогла у повній мірі стабілізувати політичну та економічну ситуацію у країні, з чим власне й пов'язані інфляційні коливання впродовж усього періоду.

³⁴ Визначено на основі статистичної бази даних Світового банку: World Development Indicators. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator/all>

³⁵ Те саме.

³⁶ Визначено на основі статистичної бази даних Світового банку: World Development Indicators. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator/all>

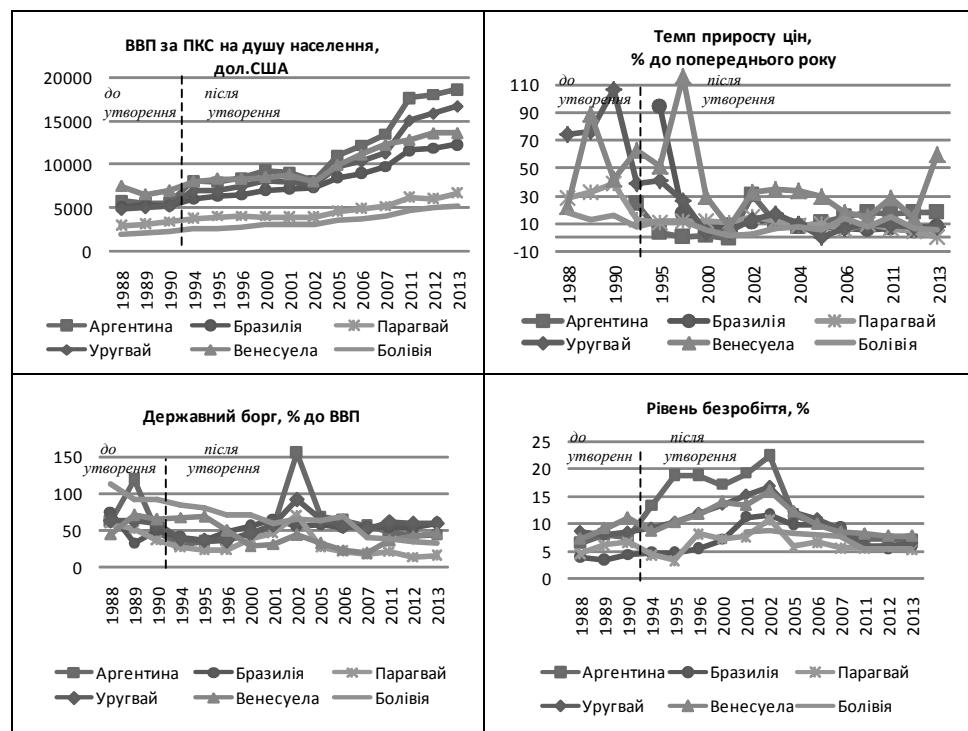

Рис. 3. Основні макроекономічні показники розвитку країн – членів МЕРКОСУР

Джерело: складено на основі статистичних баз даних СОТ, Світового банку та досліджень економістів³⁷.

Складною і нестабільною протягом перших 10 років спільного функціонування для всіх країн МЕРКОСУР стала також динаміка співвідношення державного боргу до ВВП, частка якого була досить високою і в окремі роки мала тенденцію до зростання. Перебуваючи в умовах внутрішніх економічних криз, спричинених, як зазначають фахівці МВФ³⁸, слабкістю бюджетно-податкової політики, несприятливим зовнішнім впливом і негнучкістю економічних систем, країни МЕРКО-

³⁷ WTO International Trade Statistics [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wto.org/english/res_e/statistics_e/its_e.htm; World Development Indicators. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator/all>; Reinhart C. M. From Financial Crash to Debt Crisis [Електронний ресурс] / C. M. Reinhart, K. S. Rogoff // NBER Working Paper 15795. Forthcoming in American Economic Review. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.reinhartandrogoff.com/data/browse-by-topic/topics/9/>.

³⁸ Krueger A. Crisis Prevention and Resolution: Lessons from Argentina [Електронний ресурс] / Anne Krueger // Cambridge, Conference on "The Argentina Crisis" – Режим доступу до ресурсу: <https://www.imf.org/external/np/speeches/2002/071702.htm>.

СУР отримували значні зовнішні державні позики, динаміка яких вийшла з-під контролю урядів. Якщо на початку 1990-х років частка валового урядового боргу у ВВП у країнах МЕРКОСУР знаходилась у межах 40–60 % (за винятком Болівії, де її рівень перевищував 90 %), то у 2002 році цей показник різко підвищився і склав в Аргентині понад 150 %, Уругваї – понад 90 %, Парагваї – понад 70 %³⁹. Утім, до кінця 2013 року рівень державного боргу в країнах МЕРКСУР суттєво знизився, що свідчить про поступове зближення їх економічних систем і набуття ними спільних рис.

Тривалий період функціонування МЕРКОСУР також відобразився на суттєвій трансформації ринків праці країн-учасниць. Аналогічно до рівня інфляції та частки державного боргу у ВВП динаміка рівня безробіття мала стрибкоподібний характер, утім в останні роки спостерігається тенденція до зближення та вирівнювання цього показника (рис. 3). Протягом 1990–2002 років мало місце різке нарощення кількості безробітних, зокрема найбільшою мірою в Аргентині (до 22 %), Уругваї (до 17 %) та Венесуелі (до 16 %). Надалі в країнах МЕРКОСУР сформувався спадний тренд рівня безробіття, в результаті чого у 2013 році частка безробітних коливалась у межах 5–7 %⁴⁰.

У розрізі аналізу найзначиміших інтеграційних утворень у формі економічного союзу особливе місце займає Європейський Союз, який представляє собою найглибший рівень інтеграції економічних систем у всьому світі з досвідом співпраці понад 50 років. У своєму розвитку він пройшов усі стадії міжнародної регіональної економічної інтеграції – від зони вільної торгівлі та митного союзу (1957 р.) до економічного та валютного союзів (1980 р.), а також політичного союзу (1992 р.). Сучасний склад учасниць ЄС сформувався поступово шляхом приєднання окремих зацікавлених країн. Суттєве розширення ЄС відбулось у 2004 році, коли до нього приєднались одразу 10 країн, серед яких Естонія, Латвія, Литва, Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Словенія, Кіпр і Мальта. Незважаючи на те, що у 2007 році до ЄС приєднались ще Болгарія та Румунія, а у 2013 році – Хорватія, розширення, яке відбулось у 2004 році, мало значно суттєвіший вплив на еконо-

³⁹ Визначено на основі: *Reinhart C. M. From Financial Crash to Debt Crisis* [Електронний ресурс] / C. M. Reinhart, K. S. Rogoff // NBER Working Paper 15795. Forthcoming in *American Economic Review*. – 2010. – Режим доступу: <http://www.reinhartandrogoff.com/data/browse-by-topic/topics/9/>.

⁴⁰ Визначено на основі статистичної бази даних Світового банку: *World Development Indicators*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator/all>

мічний стан і можливості розвитку ЄС. Тому, аналіз макроекономічних ефектів від функціонування ЄС здійснимо шляхом порівняння здобутків країн на етапі до розширення 2004 року та після нього (рис. 4).

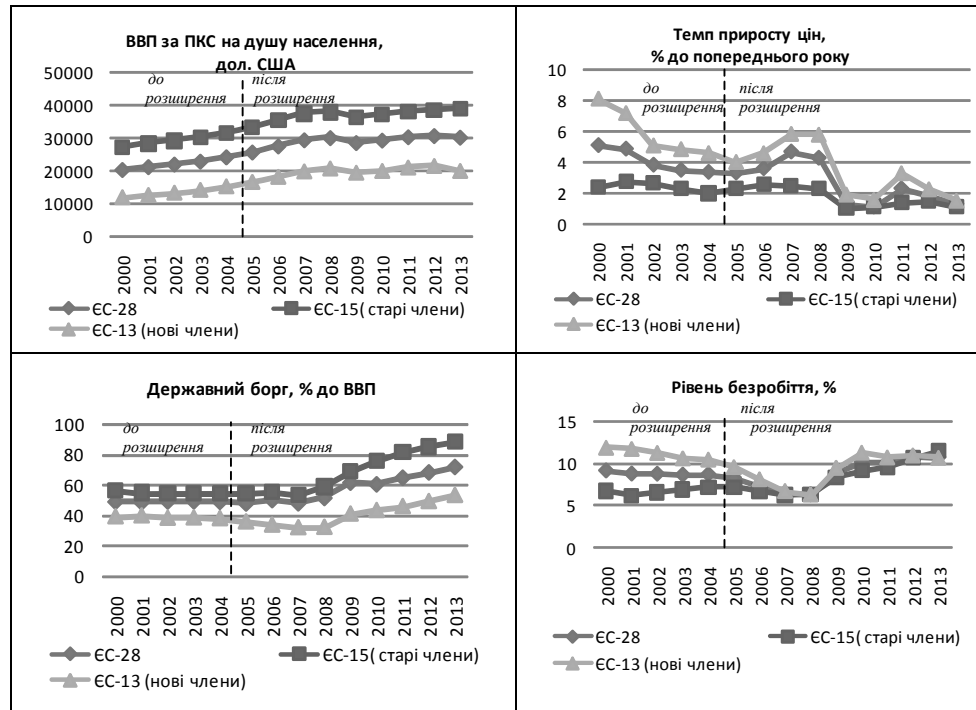

Рис. 4. Основні макроекономічні показники розвитку країн – членів ЄС

Джерело: складено на основі статистичних баз даних СОТ, Світового банку та ООН⁴¹.

Країни ЄС-15 – старі учасниці: Бельгія, Люксембург, Нідерланди, Франція, Німеччина, Італія, Данія, Ірландія, Велика Британія, Греція, Іспанія, Португалія, Австрія, Фінляндія, Швеція.

Країни ЄС-13 – нові учасниці: Естонія, Латвія, Литва, Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Словенія, Кіпр, Мальта, Болгарія, Румунія, Хорватія.

Усі країни ЄС демонструють високі показники економічного розвитку. Протягом 13 років аналізованого періоду середній рівень ВВП на душу населення у них збільшився приблизно у

⁴¹ United Nations Commodity Trade Statistics Database, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://comtrade.un.org/db/dqQuickQuery.aspx>; WTO International Trade Statistics [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wto.org/english/ress e/statis e/its_e.htm; World Development Indicators. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator/all>

1,3 разу і на кінець 2013 року перевищував середньосвітовий більш утричі. Водночас, середній рівень зазначеного показника для нових країн ЄС приблизно на 20 тис. дол. є нижчим від його рівня для старих членів ЄС⁴². У 2007 році після приєднання Болгарії та Румунії динаміка ВВП на душу населення в усіх країнах ЄС стала негативною, що пов'язано зі світовою економічною кризою.

З точки зору оцінки економічних вигід кожен етап розширення ЄС можна вважати досить удалим як для старих, так і для нових країн-членів. Це пов'язано з високим рівнем конвергенції їх економічних систем, який проявляється у зближенні середніх темпів приросту основних макроекономічних показників та обумовлює поширення спільних рис циклічності економічного розвитку нових у старих країн ЄС. Подібна тенденція виражається також і в динаміці цін, рівня безробіття та державного боргу (рис. 4).

На початку 2000-х років темпи приросту цін у старих у нових членах ЄС суттєво відрізнялись, при цьому в окремі періоди максимальна різниця становила близько 5,5 в.п.⁴³. Після розширення 2004 року, незважаючи на нерівномірність впливу світової економічної кризи, цінова динаміка в країнах ЄС зблизилась і коливалась у межах повзучого темпу, при цьому нові учасники ЄС продемонстрували дещо вищий рівень інфляції порівняно з його засновниками.

Макроекономічним ефектом від розширення 2004 року для ринку праці ЄС стало суттєве зближення та усереднення між країнами показника рівня безробіття. Якщо ще у 2000 році за умов високої диференціації економічного розвитку рівень безробіття в 13 нових країнах ЄС, які на той час були лише потенційними його учасниками, був на 6 в.п. вищий, ніж у ЄС-15, то в процесі їх економічного функціонування як єдиної системи значення цього показника усереднилось і зблизилось. Найбільшою мірою це проявилось у 2007–2008 роках, коли середній рівень безробіття в ЄС коливався у межах 6,7–6,3 %⁴⁴. Світова економічна криза 2008 року, яка нерівномірно проявилась по країнах ЄС, спричинила подальшу диференціацію рівня безробіття, втім дисперсія між його значенням у нових і старих членів ЄС на кінець 2013 року значно скоротилася порівняно з початком 2000-х років.

⁴² Визначено на основі статистичної бази даних Світового банку: World Development Indicators. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator/all>

⁴³ Те саме.

⁴⁴ Визначено на основі статистичної бази даних Світового банку: World Development Indicators. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator/all>

Проявом конвергенції та тісного взаємозв'язку економічних систем країн ЄС також є динаміка частки державного боргу у ВВП, яка до 2008 року мала спадний характер як у старих, так і в нових членів ЄС, утім надалі під впливом світової економічної кризи змінилась на протилежну одночасно в усіх країнах.

Отже, дослідження основних макроекономічних показників, що характеризують результати формування та функціонування різних міжнародних інтеграційних об'єднань світу показало, що кожна з їх форм – від зони вільної торгівлі до економічного союзу – сприяє поступовому зближенню та узгодженню економічної динаміки. У всіх досліджених інтеграційних об'єднаннях простежується загальне збільшення темпів приросту ВВП від початку їх спільного функціонування. Співставлення динаміки приросту реального ВВП на етапах до та після створення (чи розширення) досліджених регіональних економічних об'єднань, засвідчило наявність спільної тенденції до їх конвергенції. Так, зокрема, у країнах зони вільної торгівлі НАФТА темпи щорічного приросту ВВП наблизились у середньому до 1,02 %, а в країнах Митного Союзу Росії, Білорусії та Казахстану – до 1,04 %. Така ж тенденція притаманна і для країн спільного ринку МЕРКОСУР: якщо до утворення об'єднання темпи щорічного приросту ВВП у його країнах коливались від 0,98 % до 1,06 %, то після утворення зблизились до 1,03 %. У країнах ЄС, ступінь інтеграції яких є найвищим серед досліджених форм об'єднань, диференціація темпів щорічного приросту ВВП також суттєво знизилась із 1,02–1,07 % до розширення 2004 року до 1,02–1,024 % після⁴⁵.

Обґрунтування державної політики блокування потенційних ризиків міжнародної регіональної економічної інтеграції для України

Для України інтеграція у світову економічну систему – це шлях модернізації економіки, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, формування конкурентних переваг вітчизняного товаровиробника, інтеграції до потужних європейських ланцюжків доданої вартості, можливість виходу на нові ринки. Проведене дослідження показало, що кожній формі економічного угруповання – від зони вільної торгівлі до економічного

⁴⁵ Визначено на основі статистичних баз даних COT, Світового банку та ООН: United Nations Commodity Trade Statistics Database, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://comtrade.un.org/db/dqQuickQuery.aspx>; WTO International Trade Statistics [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wto.org/english/res_e/statistics_e.htm; World Development Indicators. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator/all>

союзу – притаманні як позитивні, так і негативні макроекономічні ефекти, які очікують у майбутньому і Україну. При цьому, ступінь прояву цих ефектів буде різним у коротко-, середньо- та довгостроковій перспективах. Найпоширенішим короткостроковим інтеграційним ефектом для країн є зростання обсягів взаємної торгівлі (практично у всіх зонах вільної торгівлі та митних союзах). У середньостроковій перспективі країни отримують переваги від зростання конкурентоспроможності (регуляторна уніфікація, конвергенція за рахунок реалізації спільних політик, отримання зі спільного бюджету фінансової допомоги) та ефекту віддачі від масштабів виробництва та збуту, а також мобільності чинників виробництва (спільний ринок, економічний і політичний союзи). У більшості залучених до євроінтеграції країн (особливо протягом перших років) усі наведені позитивні ефекти мали місце.

Здійснивши у 2014 році політичну революцію і перевибори президента і парламенту, українці обрали для себе європейський інтеграційний вектор. Такий шлях передбачає, що Україні доведеться пройти через усі етапи інтеграційного процесу, відчувши на собі кожен з досліджених форм об'єднань.

Приєднання України до економічного угруповання з високим рівнем конкурентоспроможності дозволить їй скористатися інтеграційними перевагами для покращення макроекономічної стабільності за рахунок часткового перенесення своїх ризиків на плечі розвиненіших країн, утім, такого ефекту не слід очікувати у короткостроковому періоді. Особливо це стосується сфери зайнятості, оскільки ЄС на сьогодні має свої внутрішні проблеми на ринку праці. Стосовно державного боргу також не слід очікувати позитивного інтеграційного ефекту. Як показало проведене дослідження, його динаміка демонструє різновекторну спрямованість після об'єднання країн у регіональні економічні угруповання та визначається не результатами збільшення зовнішньої торгівлі та перетоку робочої сили, а, переважно, внутрішнім фінансовим станом приватного та державного секторів, а також бюджетно-податковою політикою урядів країн. Реальне підвищення темпів приросту реального ВВП і загальне покращення соціально-економічного становища країни за рахунок користування перевагами міжнародної інтеграції можна очікувати лише у довгостроковому періоді.

У процесі зближення України з ЄС неминуче діятимуть негативні фактори євроінтеграції, що особливо гостро лягатиме тягарем на плечі громадян у перші адаптаційні етапи. Серед таких ризиків необхідно виділити фінансовий тягар внесків до ЄС, вплив прямої конкуренції з боку європейських компаній у

процесі збільшення відкритості національної економіки, що супроводжуватиметься банкрутством неконкурентоспроможних підприємств і негативними соціальними наслідками. Для України Європейський Союз є не лише великим ринком збуту, але й джерелом задоволення споживчих та інвестиційних потреб. До того ж, торгівля з ЄС є важливим каналом надходження вільноконвертованої валюти, що дозволить обмежувати бартер, масштаби якого сьогодні загрожують економічній безпеці країни. Крім того, приєднання України до ЄС і до Шенгенської безвізової зони створюватиме безліч соціальних переваг, оскільки забезпечуватиме ширші можливості працевлаштування, навчання, лікування, відпочинку, стримуючи при цьому внутрішнє безробіття.

Пріоритетом при розгляді питання про вступ до ЄС має стати проблема об'єднання енергетичних потенціалів країн у масштабах Євразійського континенту, посилення ролі України як енерготранзитної держави. Той факт, що Україна посідає за своїм транзитним потенціалом одне з провідних місць у Європі, визначає особливу значущість національної транспортної політики.

Загалом, варто зазначити, що в міру поглиблення рівня інтеграції зменшується рівень національного суверенітету країн-членів регіональних блоків, а отже вироблення механізмів захисту від глобальних загроз і ризиків усе більшою мірою здійснюється колективно через узгодження системи національних інтересів у спільних наднаціональних органах управління. Чим глибшими та тіснішим будуть міжнародні економічні взаємозв'язки України, тим більшим буде ступінь її економічної залежності від партнерів і меншими внутрішні можливості протидії та захисту від впливу зовнішніх інтеграційних ризиків.

Так, при входженні України до зони вільної торгівлі, зокрема з ЄС, уряд з метою урівноваження внутрішніх макроекономічних параметрів матиме можливість впливати на них через проведення необхідних стимулюючих чи стримуючих митно-тарифних інструментів зовнішньоторговельної політики з третіми країнами, то у випадку її занурення у зону митного союзу такі заходи державної політики стануть недоступними. Водночас, як приєднання до зони вільної торгівлі, так і до митного союзу залишатиме для України доступними інші важелі макроекономічної політики, які є дієвими для впливу на стан внутрішнього ринку праці та цінову ситуацію в країні. Зокрема, до них можна віднести заходи монетарної, фіскальної та соціальної політик.

Подальше поглиблення процесів міжнародної інтеграції України створюватиме нові зовнішні виклики для її економічної системи, адаптація до яких не є можливою у короткостроковому періоді без попередньої підготовки усіх сфер і секторів. У разі приєднання до спільного ринку уряд країни-учасниці втрачає не лише важелі зовнішньоторговельної політики, але й засоби регулювання міжнародної фінансово-економічної та інвестиційної діяльності в межах спільного ринку, а також інструменти міграційної політики, водночас можливим є секторальні обмеження наднаціональними органами обсягів експортно-імпортних операцій. Приєднання до економічного і валютного союзу обумовлює делегування національними урядами інструментів монетарної політики та цілого ряду секторальних політик і міжгалузевих (горизонтальних) сфер регулювання на наднаціональний рівень.

Тому з метою ефективної адаптації економіки України до різних стадій інтеграційних процесів необхідною є розробка найадекватніших заходів внутрішньої державної політики, які б відповідали стандартам країн-учасниць міжнародних об'єднань і враховували пріоритети національного розвитку. Узгодження інструментарію державного управління в різних країнах-членах регіонального економічного угруповання дозволить результативніше протидіяти як проявам дисбалансів у межах об'єднання, так і зовнішнім ризикам, а також сприятиме урівноваженню та зближенню їх економічного розвитку.

Висновки

Різноманітність соціально-економічних, географічних, геополітичних, історичних і соціокультурних умов породжує розмаїтість форм міжнародної інтеграції, кожна з яких по своїй суті є унікальною, що реалізує абсолютно конкретні економічні, соціальні, геополітичні та культурно-історичні цілі.

Інтеграційні об'єднання світу існують у межах п'яти континентальних ринків, найбільш розвиненим з яких є Європейський континентальний ринок, оскільки інтеграція у рамках усіх його блоків набула найзмістовнішого та найглибшого рівня. Крім того, за розміром внеску у світовий ВВП, транснаціональну фінансово-інвестиційну діяльність, експортно-імпортні операції та міграційні потоки трудових ресурсів найзрілішими світовими інтеграційними блоками є такі представники різних їх форм, як Північноамериканська зона вільної торгівлі (НАФТА), Загальний ринок Південного конуса (МЕРКОСУР), а також Європейський Союз, який є найглибшим інтеграційним утворенням.

Проведене дослідження макроекономічних ефектів формування та функціонування різних типів інтеграційних угруповань виявило підвищення темпів економічного зростання та зближення економічного розвитку країн, що проявляється у стабілізації цін і зменшенні рівня безробіття. У всіх досліджених інтеграційних об'єднаннях поряд із загальним збільшенням темпів приросту ВВП з моменту їх формування також простежується суттєве їх зближення відносно середнього рівня. Проявляється ефект «підтягування» економічного розвитку менш розвинених країн-учасниць угруповання за рахунок залучення зовнішніх джерел фінансування із розвиненіших країн-учасниць. При цьому, такий ефект проявляється у довгостроковішому періоді у менш інтегрованих формах об'єднань і в ближчій перспективі – за тісніших ступенів міжнародної координації та співпраці. Так, у країнах зони вільної торгівлі НАФТА ефект найбільшого зближення макроекономічних показників, зокрема рівня безробіття, проявився майже через 15 років після формування об'єднання, у країнах спільного ринку МЕРКОСУР – через 11 років, а у Європейському Союзі – через 4 роки після розширення.

Для України, яка на сьогодні знаходиться на підготовчому етапі перед суттєвим поглибленням її інтеграційних зв'язків, можна передбачити, що у довгостроковій перспективі євроінтеграція генеруватиме динамічні позитивні ефекти, що проявлятимуться в удосконаленні мегарегіональної системи поділу праці та поступовому зростанні добробуту населення країни – членів ЄС. Водночас, занурення у глобальну економіку вимагає від уряду України врахування усіх потенційних зовнішніх викликів і загроз, які виникатимуть у зв'язку із посиленням міжнародних економічних взаємозв'язків. Необхідним є проведення адаптації національних інструментів державного управління до практики країн-партнерів у межах інтеграційного угруповання та напрацювання довгострокової стратегії протидії можливим негативним ефектам інтеграції.

Список літератури

1. Герштейн Е. Ф. Дифференциация и интеграция в промышленности: теория и практика развития: Дис.на соис. уч.степ.д-ра.экон.наук.: 08.00.05. / Ефим Феликсович Герштейн. – Минск, 1993. – 353 с.
2. Глобалізація та регіоналізація: виклики для економіки України: Монографія / Білик Р.С., Гаврилюк О.В., Євдокименко В.К., Лошенюк В.Є., Ляхович М.В., Марченко Т.В., Михайлина Д.Г., Никифорак Я.Д., Пасічна О.Ю. / За ред. В.Є. Лошенюка. – Чернівці: Рута, 2010. – 516 с.

3. *Дойч К.* Национальная интеграция: обзор некоторых концепций и исследовательских подходов / Этнос и политика. Хрестоматия. Автор-сост. А.А. Прусаускас. – М., 2000.
4. *Дэниелс, Джон Д.* Международный бизнес: внешняя среда и деловые операции: пер. с англ. / Д.Д. Дэниелс, Л.Х. Радеба ; общ.ред. и вступ. ст. Л. Евенко ; Академия народного хозяйства, Высшая школа международного бизнеса. – М. : Дело Лтд, 1994. – 746 с.
5. *Клименко І. В., Ус І. В.* Ризики європейського інтеграційного проекту: виклики та можливості для України / І. В. Клименко, І. В. Ус. – К. : НІСД, 2012. – 88 с.
6. *Либман А.М.* Негативная интеграция и конкуренция юрисдикций // Экономическая наука современной России. – 2005. – №2.
7. *Либман А.М., Зевин Л.З.* Интегрирующееся региональное пространство: дополнительные возможности экономического роста // Евразийская экономическая интеграция. – 2009. – №2.
8. *Лук'яненко Д.Г.* Глобальна економічна інтеграція: Монографія. – К.: ТОВ «Національний підручник», 2008. – 220 с.
9. *Макуха С.М.* Україна в міжнародних економічних відносинах в умовах економічної глобалізації. – Харків: Легас, 2003. – 350 с.
10. *Марголит Г.Р.* Механизм экономической интеграции основного звена народного хозяйства: Дис....д.э.н.: 08.00.05. / Марголит Г.Р. ; Московский институт управления. – М., 1990. – 364 с.
11. *Овчаренко Н.Е.* Модели современных интеграционных процессов. – М.: Проспект, 2003. – 451 с.
12. *Поручник А.М.* Національні інтереси України: економічна самодостатність у глобальному вимірі: Монографія. – К.: КНЕУ, 2008. – 352 с.
13. *Радзівєвська С. О.* Конкурентоспроможність та інтеграційні перспективи України / С.О. Радзівєвська. – К. : Знання України, 2012. – 344 с.
14. *Тинберген Ян.* Пересмотр международного порядка / Пер. с англ. – М., 1980.
15. *Ус В.І.* Щодо особливостей зовнішньоекономічної політики України в умовах створення нових інтеграційних мега-блоків. Аналітична записка [Електронний ресурс] / В.І. Ус // НІСД. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1553/>.
16. *Ушкалова Д.И., Головнин М.Ю.* Теоретические подходы к исследованию международной экономической интеграции. – М.: Институт экономики РАН, 2011. – 44 с.
17. *Чужиков В.І.* Міжнародна регіональна економічна інтеграція // Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку: Монографія: У 2 т. – Т. 2. / Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник, Л.Л. Антонюк та ін.; За заг. ред. Д.Г. Лук'яненка, А.М. Поручника. – К.: КНЕУ, 2006. – С. 40–79.
18. *Шифф М., Уинтерс Л.А.* Региональная интеграция и развитие. – М.: Весь Мир, 2005. – 376 с.
19. *Шувалов:* Таможенный союз – лишь промежуточный этап трансконтинентальной интеграции [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.regnum.ru/news/1380296.html#ixzz1GgYtvc2P>

20. *Dion D-P.* Regional integration and economic development: An empirical approach // GESY Discussion Paper. – 2004. – No. 21. March. – P. 22.
21. *Ferreira P. C.* The Political Economy of Public Debt in Brazil [Електронний ресурс] / P. C. Ferreira, M. Bonomo // Graduate School of Economics. – 2006. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.fgv.br/professor/ferreira/PolEconDebt.pdf>.
22. *Grosso M.G.* Regional Integration: Observed Trade and Other Economic Effects // OECD Working Party of the Trade Committee. 2001. TD/TC/WP(2001) 19.
23. *Krueger A.* Crisis Prevention and Resolution: Lessons from Argentina [Електронний ресурс] / Anne Krueger // Cambridge, Conference on "The Argentina Crisis" – Режим доступу до ресурсу: <https://www.imf.org/external/np/speeches/2002/071702.htm>.
24. *Moravcsik A.* Liberalism and International Relations Theory. Harvard University Center for International Affairs. 1992. – Paper N 92–6.
25. *Pinder J.* Positive integration and negative integration // European integration / edited by F. Roy Willis. – New York: New Viewpoints, 1975.
26. *Reinhart C. M.* From Financial Crash to Debt Crisis [Електронний ресурс] / C. M. Reinhart, K. S. Rogoff // NBER Working Paper 15795. Forthcoming in American Economic Review. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.reinhartandrogoff.com/data/browse-by-topic/topics/9/>.
27. *Soloaga I., Winters L.A.* Regionalism in the Nineties: What Effect on Trade? // North American Journal of Economics and Finance. – 2001. – Vol. 12. – No. 1.
28. United Nations Commodity Trade Statistics Database, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://comtrade.un.org/db/-dqQuickQuery.aspx>
29. *Venables A.J.* Winners and Losers from Regional Integration // The Economic Journal. – 2003. – Vol. 113. October; *Venables A.J.* Regional Integration Agreements: A force for convergence or divergence? // World Bank and LSE Prepared for the Annual Bank conference on Development Economics in Paris, June 1999.
30. World Development Indicators. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator/all>
31. World investment prospects survey 2013–2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/-webdiaeia2013d9_en.pdf
32. World Investment Report 2006–2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unctad.org/en/pages/DIAE/World%20Investment%20Report/WIR-Series.aspx>
33. World Trade Report 2006–2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wto.org/english/res_e/reser_e/wtr_e.htm
34. WTO International Trade Statistics [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its_e.htm

Стаття надійшла до редакції 02.03.2015